

nání o mír s Maďarskem r. 1920 (leden-květen) objevuje se těsnější společný postup čsl.-jugoslávsko-rumunský. V této době vyskytl se již název M. d., zprvu ironicky utvořený podle „velké dohody“, t. j. velmocí, který brzo obecně se ujal a označuje od r. 1920 alianční poměr ČSR., Jugoslavie, Rumunska. V zimě r. 1919/20 vyvolaly potřeby obhajoby proti pokusům o zvrácení nového mírového stavu, které se projevovaly zvláště v Maďarsku, počátky jednání o defensivní alianci vůči Maďarsku, jejíž nutnost důrazně znovu připomínaly rozvratné události jako Kappův puč v březnu r. 1920. Jednání mezi ČSR. a Jugoslavií bylo přes změnu vlád v Jugoslavii celkem hladké; smlouva byla osobně podepsána 14. VIII. 1920 v Bělehradě Benešem a Ninčičem. Sjednání aliance s Rumunskem žádalo delší doby. Jako přímý soused i ČSR. i Jugoslavie mělo Rumunsko proti oběma státům některé požadavky hraniční, jmenovitě proti Jugoslavii v Banátu, dále Take Jonescu nevzdával se plánu na spojení i s Řeckem a Polskem. Z těchto hlavně důvodů Benešovo jednání v Bukurešti v srpnu r. 1920 o smlouvu alianční bylo bezvýsledné; neformálně slíbil však Jonescu vojenskou pomoc pro případ maďarského útoku. První pokus Karla Habsburgského o převrat v Uhrách v březnu r. 1921, který vynutil si shodný postup se strany Rumunska, podstatně uspíšil podepsání smlouvy čsl.-rumunské z 23. IV. 1921, když před tím byly územní otázky čsl.-rumunské zásadně rozřešeny ve smyslu rumunských přání. Poté, za současného vyřešení též otázek banátských, podepsal Take Jonescu s Pašičem smlouvu jugoslávsko-rumunskou z 7. VI. 1921.

Při svých počátcích nalezla M. d. v celku příznivé přijetí u velmocí. (Take Jonescova cesta do Říma, Paříže, Londýna v říjnu r. 1920), nevyjímajíc Itálii, (rapallská smlouva italsko-jugoslávská z 12. XI. 1920, Benešovo jednání s min. věcí zahraničních hr. Sforzou v Římě v únoru 1921. Stran poměru M-é d-y k Polsku cf. rumunsko-polskou úmluvu z 4. III. 1921, neratifikovanou čsl.-polskou úmluvu z 6. XI. 1921; stran poměru k Rakousku lánskou úmluvu z 16. XII. 1921). Karlovy pokusy o maďarský trůn r. 1921 prokázaly její význam jak členům M-é d-y samotným, tak ostatnímu světu. Jako mocenský jednotný blok (spolu s Polskem) vystupovala M. d. na janovské konferenci

r. 1922. Objevující se výhody politické spolupráce vedly v červnu r. 1922 k ujednání v Bělehradě, aby pravidelně dvakrát za rok konaly se porady o společných otázkách. Porady tyto se vskutku opakovaně konají.

Na 10. schůzi M-é d-y v květnu r. 1929 byl uzavřen kolektivní „všeobecný akt o řízení smírčím, rozhodčím a soudním mezi státy Malé dohody“, podle vzoru, připraveného Společností národů (č. 174/1930 Sb.). Ve vývoji mezinárodní arbitráže znamená tato kolektivní smlouva důležitý krok kupředu.

V jednotlivostech hodnotiti politický význam M-é d-y znamenalo by stopovati podrobně zahraniční politiku její členů od r. 1920. V celku lze říci, že ve smyslu stipulací aliančních smluv význam ten uplatňuje se v prvé řadě ve vztazích vůči Maďarsku; v hospodářských (sociálních) vzájemných vztazích členů M-é d-y významu toho doposud nebylo. Také doposud nebyly sjednány dohody orgánů čsl. a jugoslávských na poli součinnosti hospodářské, finanční, dopravní (cit. čl. 5. úmluvy čsl.-jugoslávské z r. 1922).

Prameny a literatura.

Smlouvy jsou uveřejněny v Recueil des traités Spol. národů. Viz též s výběrem dokumentů o vzniku M. d-y Diplomatické dokumenty o spojeneckých smlouvách republiky Československé s královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců a s královstvím rumunským, vydané ministerstvem zahraničních věcí Praha 1923 (též francouzsky). Beneš, článek Little Entente, Encyclopedia Britannica, 1929; R. Machray: „The Little Entente“, 1929; F. Mousset: „La Petite Entente“, 1923.

Vladimír Vochoč.

Manželství a manželské právo.

A. Pojem m. — B. Přehled po tuzemském zákonodárství a jeho vývoji. — C. Hlavní zásady m-ského p-a podle práva v zemích historických se zřetelem k nejdůležitějším odchylkám na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. I. Manželská smlouva. Podmínky její platnosti. M. neplatné. II. Právní následky m. 1. Právní následky normální a) po stránce osobní, b) po stránce majetkové; 2. Modifikace právních následků rozvodem od stolu a lože. a) Pojem a případnosti rozvodu, b) odčinění rozvodu c) právní následky. — D. zrušení m. a jeho právní následky.

A. Pojem manželství.

Vyskytují se rozmanité definice m. Než sotva lze m. dnes definovati jinak než jako

právní poměr (soubor práv a povinností), který vzniká mezi dvěma osobami různého pohlaví uzavřením smlouvy manželské, t. j. smlouvy, kterou dvě osoby různého pohlaví ve formě zákonem stanovené projeví souhlasnou vůli zříditi trvalé společenství životní. K této definici smlouvy manželské srov. níže pod C, D.

Pro smlouvu manželskou je pak příznačno, že právní řády vůbec (a zejména i náš právní řád) nedopouštějí, aby strany, uzavírajíce manželskou smlouvu, vyloučily některé právní následky, které zákon spojuje se smlouvou manželskou, a že se tedy zejména nedopouští, aby při uzavření smlouvy manželské bylo vyjednáno, že nemá vzniknouti životní společenství nebo že společenství to nemá býti než dočasné. Ačkoli tedy zřízení smlouvy manželské je ponecháno vůli stran, její právní následky jsou dány právem objektivním a nemohou býti měněny vůlí stran. Srov. k tomu Krémář, Právo občanské, Část všeobecná, § 8, III, 2.

B. Přehled po tuzemském zákonodárství a jeho vývoji.

I. Po dlouhá století bylo p. m-ské doménou katolické církve. P. m-ské bylo právo kanonické a rozhodování ve věcech manželských příslušelo katolickým soudům církevním. Je to pak především reformace, jež zakládá průlom do této zásady, a to nejprve tak, že nekatolickým církvím se dostává kompetence co do p-a m-ského. Postupem času, s hlediska osvícenství a s hlediska učení o úkolech státu, zmocňuje se stát legislativy a soudnictví ve věcech manželských. Takový je též vývoj v územích našeho státu, ale různí se podstatně v oblasti kdysi „rakouské“ a kdysi „uherské“ proto, že v první tolerance a osvícenství spadají časově v jedno a nevyskytuje se tu tedy prvá z obou etap, v druhé tolerance osvícenství předchází o dvě století a vyskytují se tedy etapy obě.

II. V „rakouské“ oblasti našeho právního řádu zasažení státem se stalo nejprve v době tereziánské nařízením ze dne 12. IV. 1753 o zasnoubení a m. osob nezletilých a nařízením ze dne 8. V. 1756 o zasnoubení a m. vojenských důstojníků. Za to legislativní práce z doby tereziánské (Codex Theresianus a obnova Hortenova) neobsahují ustanovení o p-u m-ském.

Zásadní obrat nastává v době josefínské, v níž byl dne 16. I. 1783, č. 117 sb. z. s.

vydán tak řečený manželský patent, jež zavedl státní p. m-ské a odňal věci manželské soudům církevním. Na tom pak již v podstatných kusech nebylo nic měněno a na stejném stanovisku stojí občanský zákoník, v němž druhá kapitola prvního dílu je věnována p-u m-skému. Předpisy občanského zákoníka jsou vybudovány určitou měrou na hledisku konfesijním, ježto aspoň v některých kusech (překážky manželské, rozlučka) platí pro různé konfese ustanovení různá, připodobněná církevnímu právu té či oné konfese. Vyznamenávají se nadto určitou převahou hledisk katolických (ustanovení o sňatcích mezi příslušníky nekatolických vyznání křesťanských a o sňatcích smíšených v §§ 71, 77). Důležitým doplňkem k občanskému zákoníku byl dvor. dekret ze dne 23. VIII. 1819, č. 1595 sb. z. s., jež upravil řízení před státními soudy ve věcech manželských.

Když dne 5. XI. 1855, č. 195 ř. z. byl sjednán konkordát, byla cis. patentem ze dne 8. X. 1856, č. 185 ř. z. zrušena pro katolíky ustanovení občanského zákoníka o m., a soudnictví v manželských věcech katolíků bylo zanecháno soudům církevním. Jako prvý přídavek tohoto patentu byl vyhlášen nový zákon o manželských věcech katolíků a jako přídavek druhý bylo vyhlášeno navedení pro soudy duchovní ve věcech manželských. V nich jsou shrnuta ustanovení práva církevního.

Tento právní stav se nesnášel s duchem a snad i s doslovem prosincové ústavy. Proto zák. č. 47/1868 ř. z. zrušiv citovaný patent uvedl pro katolíky opět v platnost druhou hlavu občanského zákoníka, jakož i pozdější zákony a nařízení k ní se vztahující a obnovil soudnictví soudů státních v manželských věcech katolíků. Týmž zákonem zavedl pro všechna vyznání náboženská bez rozdílu formu m. civilního (m. uzavíraného před orgánem neduchovním) jako formu podpůrnou, když orgán duchovní z důvodu státem neuznaného odpíral účastniti se obřadností. Zák. č. 3/1869 ř. z. zavedl při rozvodu od stolu a lože fakultativní pokusy smírcí před soudy a zák. č. 4/1869 ř. z. změnil ustanovení občanského zákoníka o sňatcích příslušníků nekatolických vyznání křesťanských a sňatcích smíšených v tom, že odstranil trvajících méněcennost orgánů církví nekatolických. Zák. č. 51/1870 ř. z. ustanovil o m-ském p-u osob bezkonfesijních (obligatorní forma civilní, co do rozlučky rovní akatolickým křesťanům) a zák. č. 59/1912 ř. z. o m-ském

p-u mohamedánů ritu hanifovského (postavení celkem na roveň bezkonfesijním).

Zák. č. 320/1919 Sb. podstatně změnil ustanovení občanského zákoníka, pokud se týká obřadností smlouvy manželské, rozluky a překážek manželských, dotýká se přímo nebo nepřímo některých otázek jiných. Vyznačuje se tím, že sjednotil m-ské p. pro všechny konfese bez rozdílu a že odstranil ustanovení opřená o hlediska a instituce konfesijní. Co do obřadností smlouvy manželské přijal však civilní m. fakultativní. Čl. V. zák. č. 161/1921 Sb., pak zák. č. 123/1923 Sb. pozměnily některá ustanovení formálního rázu.

III. V oblasti uherské pro časnou toleranci resp. recepci akatolických vyznání křesťanských (v XVI. a XVII. stol.) vyskytuje se v týchž dobách jejich samostatné p. m-ské i soudnictví ve věcech manželských, ale vyskytují se rozdíly, hledíc jak k různým konfesím tak k jednotlivým územím.

Tereziánská nařízení ze dne 12. IV. 1753 a ze dne 8. V. 1756 platila i v Uhrách a platnost josefinského patentu manželského byla, arci bez schválení uherským sněmem, rozšířena na celé Uhry patentem ze dne 6. III. 1786. Zákonodárstvím z doby Leopoldovy byl restituován stav předjosefinský, ale přece jen zčásti (pro protestanty na př. platil i nadále patent Josefův). Když tak řečenými absolutistickými patenty byl zaveden v Uhrách občanský zákoník, zas to neznamenovalo unifikaci m-ského p-a, ježto některé konfese zůstaly při svých právech. Odstraněním občanského zákoníka vstoupil v platnost právní stav leopoldinský.

Sjednocení m-ského p-a v uherských zemích nastalo teprve zák. č. XXXI/1894, jenž byl sněmovnami usnesen a došel sankce po tuhých bojích. Se zákonem tím souvisí zák. čl. XXXIII/1894, jímž byly zavedeny státní matriky.

Zákony tyto, blízké současnému zákonodárství v říši německé, odpovídají tendencím doby přítomné, které lze shrnouti pod heslo: Státní p. m-ské, státní soudnictví ve věcech manželských, obligatorní m. civilní, zrušení m. rozlukou za života obou manželů a vůbec potlačení hledisek konfesijních. Jen v § 25 zbývá něco málo z těchto hledisek (nedostatek přivolení církevní vrchnosti k m. osob vysvěcených nebo řeholníků zakládá překážku zakazující).

Československý zákon manželský č. 320/1919 Sb. zanechal na Slovensku a Podkar-

patské Rusi tento právní stav v platnosti až na to, že ustanovení o obřadnostech smlouvy manželské (§§ 1 až 12) platí v celém Československu (tedy civilní m. fakultativní) a že neplatí již § 25 právě citovaný. Také § 29 zákona (opravné prostředky) platí jednotně.

I moderní státní p-a m-ská nezaprou svého kanonického základu a proto nakonec přespříliš od sebe se neliší. Přes některé významné rozdíly (nejvýznamnější je snad co do rozluky) jak základní kategorie (pojmy manželské smlouvy, obřadností smlouvy manželské, rozluky, rozvodu, charakter právních následků m.) tak i uspořádání v jednotlivostech mají zřejmou pečeť kanonistickou. Jde tu skoro o jediný, ale dojista nejvýznamnější příklad, kde základ soudobých ustanovení soukromých není antický (romanistický), nýbrž středověký (kanonistický).

C. Hlavní zásady manželského práva podle práva v zemích historických se zřetelem k nejdůležitějším odchylkám na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.

I. Manželská smlouva. Podmínky její platnosti. M. neplatné. Pro smlouvu manželskou (srov. A) jsou předepsány obřadnosti, jež se skládají z vyhlášek (ohlásek) a ze slavnostního prohlášení konsensu. V celé republice je zavedeno civilní m. fakultativní, t. j. stranám je dáno na vůli podrobiti se obřadnostem, při kterých se účastní orgán neduchovní (politický úřad okresní, úřad obecní pověřený politickou správou, na Slovensku a Podkarpatské Rusi matrikář) nebo orgán církevní. Přípustno je kombinovati obojí obřadnosti, ale jen tak, že stranám, které uzavřely m. civilní, je volno uzavřítí ještě m. církevní.

Co do obřadností dal zák. č. 320/1919 Sb. jen ustanovení o formě civilní. Vyhlášky jsou oznámení budoucího m. uvedení jména a příjmení, rodiště, stavu a bydliště obou nupturientů. Ve vyhláše je připomenuti, aby každý, kdo by věděl o nějaké překážce, ji oznámil. Místně příslušný jest úřad, v jehož obvodu mají nupturienti řádné bydliště. Má-li každý z nich řádné bydliště v obvodu jiného úřadu, vykonají vyhlášky úřady oba. Vyhlášky se vykonají tak, že data výše vzpomenutá se vyvěsí na úřední desce oznamovací a k dožádání také na úřední desce v obci, ve které nupturienti mají řádné bydliště. Ko-

nají-li se u politického úřadu okresního pravidelné dny úřední, budiž m. vyhlášeno také ústně o jednom takovém dni nebo i více takových dnech. K přivolení k m. lze přistoupiti teprve, když vyhlášky visely na úředních deskách příslušných úřadů aspoň deset dní. Vyhlášky lze prominouti, když věc je naléhavá nebo jde-li o osoby, o kterých se vůbec má za to, že jsou již manžely, dobu vyhlášky lze zkrátiti z důležitých důvodů. Vyhlášek není třeba, když byla zdvižena překážka m. dispensí po uzavření m. a má se obnoviti konsens. Nebyly-li vyhlášky prominuty, nebo doba vyhlášek zkrácena a nejde-li o případ, kdy není třeba vyhlášek, je podmínkou platnosti smlouvy manželské, aby vyhlášky visely na deskách pět dní.

Přivolení k m. se prohlašuje před přednostou politického úřadu okresního (obecního) nebo jeho zástupcem (na Slovensku a Podkarpatské Rusi před matrikářem) v přítomnosti dvou svědků a přísežného zapisovatele. Příslušný jest úřad, který vyhlásil m. Před úřadem místně nepřislušným lze přivolení prohlásiti jen ke zmocnění úřadu místně příslušného. Jak si mají počínati příslušní funkcionáři při prohlášení manželského konsensu, ustanoveno jest úředními instrukcemi. K platnosti m. stačí, když přednosta politického úřadu okresního (obecního, matrikář) nebo jeho zástupce v přítomnosti svědků a zapisovatele prohlášení konsensu vědomě a dobrovolně vyslechne, čili jak se vyjadřovala starší ustanovení, když konsens přijme. Pokud se týká svědků, stačí, mají-li přirozenou způsobilost prohlášení konsensu pozorovati a je potvrditi a stačí jejich přítomnost (není potřebí rogace). Konsens lze za určitých podmínek projevit zástupcem. O přivolení k m. je zříditi zápis, jež podepíší mimo manžele obě osoby úřední a svědkové.

Ve věcech manželských lze si stěžovati do rozhodnutí politického úřadu okresního (obecního) k politickému úřadu zemského. Do rozhodnutí politického úřadu zemského jde stížnost k ministerstvu vnitra. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi platí ustanovení stejná, jenže první instancí je matrikář. Stížnosti nejsou vázány žádnou lhůtou a třetí stolice lze se dovolati i ze shodných rozhodnutí obou stolic nižších.

O obřadnostech m. církevního se vyslovil zák. č. 320/1919 Sb. v § 12 jen kuse. Ustanovení to bude vyložiti tak, že zřízením náboženských společností je volno držeti se ustanovení práv církevních, že

však sluší šetřiti některých ustanovení vypočtených v § 12.

Manželská smlouva bude platna a vzejde tedy platné m., nebude-li „překážky“. Pojem překážky (impedimenta) je kanonický. V zemích historických překážka znamená však jen překážku vylučující sc. platnost m. (impedimentum dirimens práva kanonického), kdežto kanonické překážky zakazující (impedimenta impedimentia) se nenazývají překážkami. Mluví se o záповědích, ale ani tu nejde o terminus zákonný. Podle zák. čl. XXXI/1894 lze rozeznávati překážky vylučující a překážky zakazující v stejném smyslu jako podle práva kanonického. S druhé strany je právo v zemích historických bližší terminologii kanonické potud, že nedostatek skutečného přivolení (kanonická impedimenta erroris a vis ac metus) a nedostatek podstatných obřadností (kanonické impedimentum clandestinitatis) se pokládají za překážky (terminologie ta se vysvětluje tím, že se díváme na m. již uzavřené a dospíváme k úsudku, že nedostatek skutečného přivolení a nedostatek podstatných obřadností brání, překážeji platnosti m.), kdežto v oblasti zák. čl. XXXI/1894 skutečné přivolení a určité obřadnosti se rovněž prohlašují za podmínky platnosti, ale nedostatek jich se nenazývá překážkou (díváme se na m. ex ante a tážeme se, zda-li něco brání, překáží, aby dvě osoby spolu uzavřely m.)

Nehledíme-li k tomuto rozdílu rázu terminologického, nejsou rozdíly mezi překážkami vylučujícími v obou oblastech příliš značné. Právo v zemích historických zná jako překážky duševní chorobu, nedostatečný věk, nedostatek přivolení zákonných zástupců, omyl v osobě druhého nupturienta (a error in negotio arg. a maiori), nevědomost o těhotenství manželky s jiným mužem, donucení, únos, fysickou nemohoucnost, trvajících svazek manželský, přibuzenství, švakrovství, zavraždění manžela. Zák. čl. XXXI/1894 zná jako překážky: nezpůsobilost k právním činům, nedospělost k m., nedostatek svolení zákonných zástupců při nezletilých, nedostatek svolení otce, pokud se týká matky nezletilých pod 20 let, přibuzenství, švakrovství, svazek manželský, společné úklady na život překážejícího manžela. Vedle toho m. bude naříkatelné (srov. níže), když je tu kvalifikovaný omyl a to error in persona nebo in negotio, omyl ve způsobilosti manžela co do přirozeného úkoje pudu pohlavního, omyl v bezúhonosti manželově,

omyl, byla-li žena v době sňatku těhotná z mimomanželské soulože s jiným mužem, když je tu podvod hledíc k podstatným vlastnostem manžela, když je tu donucení. Při jednotlivých překážkách jsou arci větší či menší rozdíly.

Některé překážky mohou býti prominuty. Občanský zákoník vychází ze stanoviska, že některé překážky jsou neprominutelné, ale nevypočítává jich, zák. čl. XXXI/1894 vypočítává překážky prominutelné. Bude-li překážka prominuta a obnoven konsens, hleděti jest k m. tak, jakoby hned od původu bylo uzavřeno platně (konvalidace).

Bude-li uzavřeno m. a nejsou tu podmínky jeho platnosti, bude v zemích historických neplatné, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi neplatné nebo naříkatelné. Rozdíl mezi oběma oblastmi na prvý pohled značný redukuje se, přihlédneme-li blíže, na minimum. V obou oblastech platí zásada, že je-li tu m. neplatné (naříkatelné), není stranám dáno na vůli, aby zrušily životní společenství, nýbrž jest potřebí, aby výrok o neplatnosti (naříkatelnosti) učinil soud (princip kanonického procesu nullitního). Podle § 28 zák. č. 320/1919 Sb. (dříve § 94 obč. zák.) přistoupí soud, je-li tu některá z překážek vypočtených v témž paragrafu, k vyšetření platnosti m. a rozhodnutí o ní z úřední povinnosti. Ve všech ostatních případech jest vyčkati žádosti (žaloby) toho, komu bylo v jeho právech ublíženo uzavřením neplatného m. (formule není zcela jasná). Základem tohoto rozlišování je rozdíl mezi překážkami, který v kanonické nauce po dlouhou dobu byl tradován pod heslem *impedimenta iuris publici* a *impedimenta iuris privati*, jenž arci v novější době byl prohlášen za nekanonický. Občanský zákoník liší se od onoho kanonického způsobu vyjadřování v tom, že neuzívá jeho vratké terminologie, nýbrž že přesně vypočítává, kdy se zakročí z moci úřední. Základem rozdílu mezi neplatností a naříkatelností m. podle zák. čl. XXXI/1894 je rovněž kanonický rozdíl mezi *impedimenta iuris publici* a *impedimenta iuris privati*. Ale zakročení soudu z úřední povinnosti se nevyskytuje.

Nullitní proces v zemích historických jest upraven dv. dekr. ze dne 23. VIII. 1879, č. 1595 sb. z. s., jenž min. nař. č. 283/1897 ř. z. byl přizpůsoben civilnímu řádu soudnímu z r. 1895. Další doplňky jsou min. nař. č. 91/1911 ř. z. a čl. V., č. 1, zák. č. 161/1921 Sb. Pro výrok o neplatnosti m. je

jurisdikční normou stanovena výlučná příslušnost a výrok působí pro všechny a proti všem (absolutní působnost). Na Slovensku a Podkarpatské Rusi je základem pro řízení o neplatnost a naříkatelnost m. řízení předepsané pro sborové soudy v zák. čl. I/1911, ale platí tu četné a důležité odchylky. Také tu jde o forum výlučné a rozsudek působí pro všechny a proti všem.

Jestliže již pominula překážka, která zakládá zakročení z moci úřední nebo zaniklo-li samo m. takovou překážkou dotčené, platí v zemích historických, že se nezakročí z úřední moci, nýbrž jen z podnětu určitých zájemců, ale rozhodnutí o neplatnosti náleží jen soudům výlučně příslušným k projednání sporů manželských a v řízení pro ně předepsaném a má působnost absolutní. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi když m. neplatné nebo naříkatelné přestalo existovati, není přípustný pravý nullitní proces a dopouští se i incidentní rozhodnutí ve sporu o jiná práva, ale nikoli s působností absolutní.

Ustanovení právě uvedená platí arci jen tehdy, když je tu m. neplatné a nikoli non *matrimonium*, *matrimonium non existens*. Ani m. neplatného tu není, když konsens nebyl projeven před orgánem povoláním vůbec (*in abstracto*) přijímání konsensy manželské (ale pochybení co do obřadnosti může býti důvodem, že je tu m. neplatné, ba dokonce platnosti m. se snad ani nedotkne), když konsens projevily osoby stejného pohlaví, anebo (což je pochybno) když nejde o konsens manželský, t. j. když bylo vysloveno, že mezi smluvníky nemá vzniknouti životní společenství nebo že společenství to nemá býti než dočasné.

II. Právní následky m.

1. Právní následky normální.

a) Po stránce osobní. M. jest právním poměrem mezi manžely, zakládajíc vzájemné povinnosti, ale tak, že jakási převaha je na straně mužově. Sankce je zpravidla nikoli taková, že by se splnění povinností vynucovalo mocí státní, nýbrž taková, že neplnění povinností vzbudí některé nepříznivé právní následky anebo že výkon práv odpovídajících povinnostem má povahu činů s právním řádem se shodujících.

Oba manželé jsou zavázáni konati manželskou povinnost, věrni sobě býti a slušně spolu zacházeti.

Muž je hlavou rodiny a přísluší mu určití společné bydliště, je ředitelem domácnosti a určuje tudíž domácí řád. Manželka

je povinna v domácnosti a výtědělku mu napomáhati podle svých sil a pokud toho vyhledává domácí řád, vykonati pokyny jí dané, po případě opatřiti, aby pokyny ty byly provedeny. Z povinnosti manželčiny pečovati o domácnost plyne její zástupčí moc v příčině právních jednání provedených, aby této péči bylo učiněno zadost (moc klíčn). Co k této moci náleží, jest posouditi podle poměrů v jednotlivém m.

Muž má povinnost manželku ve všech případnostech zastoupiti, t. j. jí poskytovati ochranu.

M. má právní následky co do jména manželčina (srov. heslo Jméno), co do jejího státního občanství (srov. toto heslo) i práva domovského (srov. heslo Domovské právo) a co do jejího obecného soudu (srov. heslo Bydliště).

b) Po stránce majetkové. Jestliže manželé neučinili o svém jmění úmluvy, nastane uzavřením m. v jejich majetkových poměrech změna. Každý z nich zůstane subjektem dosavadních práv majetkových a má schopnost svým jměním nakládati.

V příčině majetku, který přibude za trvání m., je důležitý rozdíl v obou právních oblastech. Podle občanského zákoníka platí, že co každý z manželů jakýmkoli způsobem nabude, nabude sobě, ale pokud se týká toho, čeho bylo za trvání m. dobyto (sc. výtědělčn), platí v pochybnostech domněnka, že toho dobyl manžel. V oblasti uherského práva, nejde-li o m. býv. šlechticů a honorací (diplomovaných úředníků, advokátů, lékařů, umělců atd.), platí princip koakvisice, t. j. majetek přibylý za trvání m. (životního společenství), pokud nejde o příbytky dědictvím nebo darem, se při skončení m. rozdělí mezi obě strany rovným dílem.

Onera matrimonii nese manžel a je tedy povinen vynakládati na veškeré potřeby své manželky podle svého stavu, který je stavem jejím. Povinnost tato trvá bez rozdílu, zda-li manželka má jmění čili nic a zda-li přinesla věno čili nic. Podle okolností případu může manželka pohledávati alimenty v dávkách naturálních nebo peněžitých. Přijímá se vůbec zásada, že nemo pro praeterito alitur, ale také, že manžel není tím nikterak zproštěn povinnosti nahraditi náklad za alimentaci minulou. A nárok na tuto náhradu se přiznává nejen třetí osobě, která náklad učinila, nýbrž subjektu alimentačního nároku samého, ale jen do výše nákladu skutečně učiněného (tedy ne do výše alimentačního nároku).

Co do povinnosti manželky poskytovati alimentaci manželovi, vyskytují se pochybnosti v obou oblastech. Pokud se vůbec taková povinnost přijímá, přijímá se jen tehdy, když se muži nedostává prostředků potřebných k výživě. V oblasti uherské se nad to vyskytuje názor, že nejde o povinnost vynutitelnou.

Podle občanského zákoníku platí domněnka, že manželka svěřila svému manželovi správu svého parafernálního majetku jako svému zástupci. Ustanovení tomu sluší rozuměti tak, že manžel je správcem tohoto jmění podle ustanovení zákonného a tedy bez vůle manželčiny a bez jejího vědomí, ale jeho správa mine, jakmile manželka odporuje. O postavení manžela se praví, že má stejné postavení jako jiný zmocněný správce, ale ručí, není-li jiné úmluvy mezi stranami, jen za jmění kmenové a nikoli za požitky.

Modifikace majetkového režimu manželského mohou nastati tak řečenými smlouvami svatebními. Občanský zákoník je vypočítává příkladmo a uvádí věno, obvěnění, dar jitřní, společenství statků, správu a požívání jmění manželčina, dědicovou posloupnost, požívání jmění na případ smrti. Ježto jde o výpočet příkladný, mohly by se vyskytnouti i smlouvy jiné, pokud podstatou jsou příbuzny smlouvám vypočteným. Ostatně smlouvy, které zákon uvádí, nevyskytují se příliš často (mluví se arci často o věnu, ale nemíní se tím věno ve smyslu zákona, jenž věnem rozumí majetek, který manželka nebo někdo jiný za ni poskytuje manželovi ad ferenda matrimonii onera; vyskytuje se často společenství jednotlivých objektů nebo i mas majetkových, ale nejde tu zpravidla o společenství statků podle zákona), ale sociální život si vytvořil typy jiné, jako je na př. tak zvaná smlouva odstupní v poměrech venkovských (rolník postoupí synu a jeho nevěstě statek jako polovičníkům, přínos nevěsty případně postupiteli k potřebě vlastní a k vybytí ostatních dětí). — V oblasti uherského práva se uvádějí věno, obvěnění, koakvisice, společenství statků, ale také jen příkladmo. Smlouvy svatební žádají k své platnosti formy notářského (veřejnonotářského) spisu.

Pro významné skupiny smluv mezi manžely a pro jinaká významná právní jednání hledící k majetku manželů je předepsána rovněž forma notářského (veřejnonotářského) spisu. Ustanovení sem hledící jsou v obou právních oblastech dosti sobě blízká.

Opatrnost právě uvedená je předepsána jak v zájmu samých manželů, tak v zájmu jejich věřitelů.

Manželský poměr zakládá dědické právo ab intestato a některé jiné výhody na případ smrti. Uzavíratí smlouvy dědické a smlouvy odkazové vyhrazuje občanský zákoník manželům.

2. Modifikace právních následků rozvodem od stolu a lože.

a) Pojem a případnosti rozvodu. Rozvod od stolu a lože určuje se vůbec jako zrušení životního společenství za trvání svazku manželského.

Občanský zákoník zná rozvod dobrovolný a nedobrovolný. Rozvod dobrovolný bude vysloven soudem po prosté žádosti manželů. Soud nepátrá po důvodech žádosti a zná-li je, jsou pro jeho rozhodnutí bezvýznamny. K výroku svému však přistoupí, byl-li před tím proveden trojí smířovací pokus (od zák. č. 320/1919 Sb. obligatorně před soudem) a vykáží-li se strany, že se dohodly o majetku a výživě. Rozvod nedobrovolný bude vysloven soudem po žalobě jedné ze stran z důvodu, který se vyskytl při straně druhé. Důvody jsou vypočteny v § 109 příkladmo, ale dlužno vytknouti, že všechny důvody rozluky jsou důvody rozvodu. Neplatí zásada, že mutua delicta mutua compensatione tolluntur. Zák. čl. XXXI/1894 nezná dobrovolného rozvodu a rozvod lze vysloviti z týchž důvodů, z jakých lze vysloviti rozluku. V obou oblastech je znám rozvod jako stadium procesus o rozluku m.

b) Odčinění rozvodu. Rozvod bude odčiněn obnovením manželského společenství, o němž sluší učiniti oznámení soudu. Ale podle obč. zák. má oznámení zřejmé funkce jen evidenční.

c) Právní následky rozvodu od stolu a lože. Ježto rozvod od stolu a lože je podle své podstaty zrušením manželského společenství bez současného zrušení manželského svazku, pomínou rozvodem práva a povinnosti, které jsou následky manželského společenství, tudíž povinnost konati povinnost manželskou, moc manželova s následky, které se z ní podávají a povinnost manželova manželku zastoupiti. Nepomíjí však povinnost věrnosti (judikatura kolísá, nejnovější, a to plenární rozhodnutí nejvyššího soudu československého drží se mínění právě uvedeného).

Co do právních následků rozvodu v příčině jména, státního občanství, domov-

ského práva a osobního soudu srov. pod příslušnými hesly.

Po stránce majetkové jest rozeznávati: Došlo-li na dobrovolný rozvod od stolu a lože, budou spořádány majetkové poměry dohodou. Převládá dnes mínění, že dohody takové změnou poměrů (jako schudnutím manželky, zbohatnutím manžela, znehodnocením peněz) se irritují. Došlo-li na rozvod nedobrovolný, záleží na tom, zda-li manželka je rozvodem vinna čili nic. Je-li rozvodem nevinna, může pohledávati výživu na manželovi vinném, ale zřejmě také na manželovi nevinném. Je-li manželka rozvodem vinna, ale jeli rozvodem vinen také muž, je zůstaveno soudu, aby k žádosti manželky, uváže veškeré poměry a důvody slušnosti jí svědčící, přidržel manžela k poskytování alimentů. O těchto výrociích se přijímá dnes snad obecně, že jsou učiněny rebus sic stantibus.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi přiznává se rozvedené ženě výživné (definitivní výživné) jen je-li nevinna a muž vinen. Zástupčí moc manželova rozvodem mine.

Smlouvy svatební rozvodem dotčeny nebudou. Při rozvodu dobrovolném dojde na jejich modifikaci nebo zrušení dohodou, při rozvodu nedobrovolném, jsou-li obě strany vinny nebo nevinny, mohou se obě domáhati zrušení nebo modifikace, jeli vinna jen jedna strana, může se toho domáhati jen strana nevinná. V oblasti „uherské“ právní následky rozvodu po stránce majetkové se rovnají právním následkům rozluky (srov. níže).

D. Zrušení manželství a jeho právní následky.

M. se ruší smrtí jednoho z manželů. Za života obou manželů ruší se m. rozlukou.

O rozluce (v zemích historických) dal ustanovení zák. č. 320/1919 Sb. Domáhati se lze rozluky srovnalou vůli stran pro nepřekonatelný odpor, jenž nemusí býti vzájemný, nebo po návrhu jedné strany z důvodu, který se vyskytl při straně druhé. Důvody jsou vypočteny v § 13 zák. a jsou to důvody rozluky § 115 obč. zák. (jenž platil původně pro akatolické křesťany a byl později rozšířen na osoby bezkonfesijní a na mohamedány hanifovského ritu), k nimž přibyly některé důvody nové (duševní choroby určitého druhu a stupně a rozvrat manželský převzatý z práva švýcarského). Jak důvody rozluky pomíjejí, ustanovil § 14. Rozluka se uskutečňuje

soudním výrokem po provedeném řízení podle dvor. dekretu č. 1595/1819. Výrokem tím je rozsudek. Jde-li o manžely již rozvedené, lze přeměnit rozvod na rozluku řízením nesporným podle § 15 sl.

Zák. čl. XXXI/1894 zná rozluku z důvodů příbuzných jako zák. č. 320/1919, ale jsou některé důležité rozdíly. Nevyskytuje se zejména rozluka pro nepřekonatelný odpor. Jiný důležitý rozdíl je v tom, že se rozlišují absolutní a relativní důvody rozluky, a to podle toho, zdali působí samy o sobě v každém případě bez dalšího zkoumání po té stránce, že m. pro onen důvod se stalo nesnesitelným břemenem, či je nutné soudní prozkoumání a rozhodnutí v tom směru, že určité m. jest otřeseno ve svých základech důvodem stranami uvedeným a v zákoně uznaným, při čemž musí se bedlivě a svědomitě přihlídnouti k individualitě a k životním poměrům manželů, o které jde (v tom smyslu je v historických zemích relativním důvodem rozvrat a ještě také nepřekonatelný odpor). Také zák. čl. XXXI/1894 zná přeměnu rozvodu na rozluku. Zruší-li se m., zaniknou vzájemná práva a vzájemné povinnosti manželů i moc manželova. Manželé (po případě pozůstalý manžel) mohou vstoupiti do nového m. Co do jména, bydliště, obecného soudu, domovského práva a státního občanství srov. příslušná hesla.

Co do majetkových právních následků zrušení m. platí podle občanského zákoníka: Bylo-li m. zrušeno smrtí manželovou, přísluší pozůstalé manželce ještě po šest neděl od smrti manželovy, a je-li těhotná, šest neděl od slehnutí obyčejné, t. j. dosavadní opatření z pozůstalosti. Ježto se tu předpokládá soužití manželů, nebude míti tohoto práva manželka rozvedená od stolu a lože a to ani taková, která není rozvodem vinna.

Pozůstalému manželu (muži nebo ženě) náleží, pokud nevstoupí do nového m., nedostávající se slušná výživa v případech, ve kterých výživa ta není kryta jeho zákonným dílem dědickým nebo opatřením na případ přežití vymíněným nebo zanechaným. Ze své viny rozvedený manžel tohoto nároku nemá.

Dědické právo pozůstalého manžela (smluvené, testamentární, intestatní) stane se aktuálním smrtí manžela druhého. Ab intestato přísluší pozůstalému manželovi jedna čtvrtina pozůstalosti vedle descendance zůstavitelovy, jedna polovina pozůstalosti vedle příbuzných druhé třídy (prvých as-

cententů zůstavitelových a jejich descendentů); vedle příbuzných třetí třídy (druhých ascendentů zůstavitelových a jejich descendance) jedna polovina, pět osmin, tři čtvrtiny, sedm osmin nebo celá pozůstalost podle toho, jsou-li na živu všichni ascendenti nebo tři nebo dva nebo jeden nebo žádný. Vedle příbuzných čtvrté třídy (třetích ascendentů), což je dojistá nepraktické, přísluší pozůstalému manželovi pozůstalost celá. Mimo dědický podíl náleží pozůstalému manželovi zařízení společné domácnosti, jsou-li tu však děti zůstavitelovy, jen to, co pro sebe potřebuje.

Manžel ze své viny rozvedený nemá intestátního práva dědického ani práva na praecipuum. O praecipuu bude míti za to, že naň nemá práva ani manžel rozvedený bez své viny, ježto po rozvodu není již společné domácnosti a tedy ani zařízení, které do ní náleží.

Bylo-li m. rozloučeno z viny některého z manželů, může nevinný manžel pohledávati plné zadostučinění. Podle toho může nevinná manželka na vinném manželovi pohledávati slušnou alimentaci bez rozdílu, zda-li má sama jmění čili nic, ale ovšem jen, pokud znova se neprovdá. Alimentálního nároku nemá ani nevinná manželka proti nevinnému manželovi ani vinná manželka proti vinnému manželovi. Zemře-li vinný manžel (muž nebo žena), může pozůstalý manžel nevinný, jestliže dosud nevstoupil v nové m. a dokud tak neučiní, pohledávati slušnou výživu z pozůstalosti, pokud se mu jí nedostává.

Intestátní právo dědické a praecipuum rozloučenému manželovi nepřislouší. Smlouvy svatební se ruší rozlukou pro nepřekonatelný odpor. O ostatních důvodech rozluky platí, že nevinnému manželovi proti vinnému přísluší od rozluky vše, co bylo vymíněno pro přežití. Při společenství statků se jmění rozděluje jako při smrti a právo z dědické smlouvy se mu vyhrazuje, až zemře manžel druhý.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi přísluší vdově po bývalém šlechtici nebo honoraci určité praecipuum; kterékoli vdově přísluší vdovské právo, t. j. právo na držbu a požívání celé pozůstalosti, pokud jí nepřipadla právem dědickým. Zůstavitel může uspořádati vdovské právo jinak, ale nezbytné je, aby bylo postaráno o slušnou výživu vdovy, přiměřenou postavení a majetku zůstavitelovi, při čemž se započítá vše, co dostala vdova jako koakvisici nebo dědický podíl. Manželští potomci zůstavitele

bez rozdílu, zdali jsou zároveň potomky vdovy či nic, mohou se domáhati omezení vdovského práva. Pozůstalý manžel (muž i žena) dědí majetek zemřelého manžela, který není majetkem větevným (zdeděným) a není-li příbuzných, majetek všečen.

Bylo-li m. rozloučeno, přísluší nevinné manželce právo, aby jí manžel vinný poskytoval výživu přiměřenou svému majetku a stavu, pokud příjmy manželky nestačí na takovou výživu, ale manžel má takovou povinnost jen dokud manželka znovu se neprovdá. Výživné jest, přeje-li si toho manželka, zajistiti. Výživné vyměřené lze zvýšiti pro změnu v majetkových poměrech manželů. Povinnost alimentární přechází na dědice manžela, ale mohou žádati, aby výživné bylo sníženo na výšku čistého výnosu pozůstalosti.

Vinný manžel (muž nebo žena) je povinnen manželu nevinnému vrátiti všechny dary (nebo do výše obohacení hodnotu), které obdržel za trvání m. nebo před tím, hledíc k zamýšlenému m. a kromě toho pozбудou závaznosti darovací sliby, které učinil manžel nevinný ve prospěch manžela vinného.

Všeobecného ustanovení o působení rozluky na svatební smlouvy obdobného § 1266 obč. zák. v uherské oblasti není. Působení to řídí se povahou jednotlivých kategorií smluv. Celkem lze říci, že podle převládajícího mínění se smlouvy takové rozpadají, pokud rozluka není důvodem, aby byly provedeny.

Literatura.

Komentáře k obč. zák. a systémy občanského práva. Srov. dále Rittner „Eherecht“, 1876; Anders: „Familienrecht“, 1887; Svoboda (Emil): „Rodinné právo“, 1921; Prochaska: „Die Ehe-reformgesetzgebung in der tschechoslovakischen Republik“, 1924; týž: „Eherecht“, 1927; Krčmář: „Právo občanské, IV 1930; Henner: „O uherském právu manželském“, 1904; Ráth: „Práva mezi mužem a ženou v Uhorsku“, Sborník věd právních a státních“ 1906, str. 167 sl., 354 sl.; Fajnor: „Manželské právo majetkové na Slovensku“, Právní obzor III, str. 3 sl.; Fajnor-Zátarecký: „Nástin súkromého práva platného na Slovensku a Podkarpatské Rusi“, 1924; Bač: „Das ungarische Ehegesetz“, 1910; Hora: „Československé civilní právo procesní“, 1922 sl.

Jan Krčmář.

Maséři

viz Zdravotnické osoby.

Matriky.

I. Historie a prameny právní. — II. Organizace matriční služby. A. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. B. Na Hlučínsku. C. V zemích českých. D. Matriky vojenské. — III. Právní postavení matrikářů, dozor nad matrikáři, náklady agendy matriční. — IV. Povaha matrik a výpisů z nich. — V. Druhy matrik. A. Matriky narozených. — B. Matriky oddaných. C. Matriky zemřelých. — VI. Oprava matrik. Obnovení matrik. — VII. Všeobecné předpisy o vedení matrik. VIII. Cizozemské matriční výtahy. — IX. Spolupůsobení matrikářů při různých soupisech. — X. Matriční poplatky. — XI. Reforma matriční. — XII. Literatura.

Citace: MZ = uh. zák. čl. XXXIII: 1894 (matriční zákon); MN = uh. zák. čl. XXXVI: 1904 (matriční novela); MÚ = matriční úprava (nař.: 80000/1906); SÚ = sobášná úprava (nař. 2000/1906).

Kde mluví se o Slovensku, myslí se i Podkarpatská Rus.

M. jsou veřejné listiny, jež podávají spolehlivý důkaz o případech narození, sňatku a úmrtí.

I. Historie. 1. Od počátku křesťanství byly vedeny knihy křestní, od dob Justiniánových (nov. 74) k tomu přistoupily m-y manželské, kdežto o úmrtích byla vedena dyptycha a nekrologia. Teprve koncil tridentský (ses. 24 de reform. c. 1, 2) nařídil vésti knihy sňatků a křtů, ale bližší úpravu ponechal synodám. Všechny knihy byly pak zevrubněji upraveny v Rituale Romanum z 16. VI. 1614 a to tak, že vésti liber matrimoniorum, defunctorum (a status animarum) bylo uloženo farářům všem, kdežto knihu křtěnců a birmovanců vedli jen ti faráři, v jichž faře se křtí a birmuje. M-y byly tedy institucí církevní; byly však vedeny nejednotně, nedokonale a neúplně.

2. Stát vzhledem k úzké souvislosti státu s církví záhy uznával zápisy matriční o narozeních, sňatech a úmrtích i pro svou potřebu, ale jal se i sám vedení matrik upravovati. V zemích rakouských byly církevní m. v některých otázkách upravovány státním zákonodárstvím po prvé za Marie Terezie. Všeobecně však bylo pro účely státní vedení matrik upraveno teprve za Josefa II. cis. pat. z 20. II. 1784 (Sb. zák. Josef., IV. díl, č. 113, str. 574). Účel úpravy státní jest patrný z úvodu patentu. „Knihy (rejstříky) o sňatech, porodech a úmrtích mají jak pro veřejnou správu tak pro jednotlivé rodiny největší důležitost. Veřejná správa nabývá z nich užitečných vědomostí o poměru, rozmnožení nebo zmenšení manželstev, o přírůstku nebo úbytku naro-